

DILEMMÁK ÉS ALKUK — ESETTANULMÁNY*

Fekete Éva

„Miatán a kiindulópontunkat tisztáztuk, kezdjük meg utazásunkat a Föld egy másik sarkára, amely megtagadja, hogy a tőke kedvéért globalizálódjon, és a technológia kedvéért informacionalizálódjon. Azon a földön, amit a múlt álmai és a jövő rémálmai, szenvedély, nagylelkűség, előítéletek, félelem, fantázia, erőszak, elhibázott stratégiák és szerencsés leletek népesítik be. Egyszóval: emberek.” (Castells 2003)

Bevezetés

A 2019-es évben útjára indult Fridays For Future (FFF) mozgalom a mozgalmárok egy új nemzedékét szólította meg globálisan, a jövőjükért aggódó húsz év alattiakat a világ minden pontján. A legjobb szándékú, a bolygó és a rajta élő fajok védelmében felszólaló hangokkal telt meg a nagyobb városok főtere péntekenként, és az újszerű gondolatokkal felfegyverzett fiatal aktivisták keltette hullám még abban az évben megérkezett Magyarországra is. A magyarországi kezdeményezés honlapjára kattintva, a hírek menüpont alatt az utolsó bejegyzés hároméves.

A „civil társadalom” kifejezés eszmetörténeti fejlődése szorosan összefügg a nemzetállam fogalmának alakulásával, összefüggéseiben kapcsolódik az államhatalom, az állampolgárság, a piaccgazdaságok kialakulásához. A civil társadalom az általánosan uralkodó nézet szerint valahol az állam és a piac között húzódó, úgynevezett összetett szektor, mely egyének, szervezetek, mozgalmak, áramlatok bonyolult elegye. A „civil társadalom” közvetlen megfelelője a latinban a *societas civilis*, az ógörögben a *politike koinona*, mely mindkét nyelvben olyan aktív állampolgári közösséget jelent, ami maga alakítja a politikát és az intézmények rendszerét, vagyis mindkettő egyfajta politikai társadalmat takar (Arisztotelész 1996; Cohen–Arato 1994). A civil társadalom fogalmi és tartalmi értelmezése, politológiai, szociológiai értelmezési keretrendszerének változása végighúzódik a történelmen, s a jelen kor globális civil társadalmának értelmezési keretéig mutat.

Arisztotelész, Hobbes, Locke, Hegel, Marx, Tocqueville, Castells, Habermas művein keresztül végighaladva a fogalom történeti idővonalán azt láthatjuk közös pontként, hogy minden korban szoros összefüggésben áll az egyéni jogok, a szabadság, a polgári erény és a demokratikus értékek ideáljával.

Az 1990-es években és a kétezres évek legelején zajlott tudományos diskurzusban is azt találjuk, hogy a lokalitás kérdéséről erősen megoszlanak a vélemények a civil társadalommal kapcsolatban. Míg Putnam a klasszikus civil társadalom felbomlásáról beszél (Putnam 1995), addig Etzioni a közösségek helyi bázisra épülő újjászületését látja (Etzioni 1993). Manuel Castells a kisközösségekkel foglalkozva arról ír, hogy az egyének valahová tartozás iránti igénye erős, ellenáll az individualizálódás és atomizálódás társadalmi tendenciájának és a közösség egyfajta kulturális identitás (Castells 2003).

A globalizáció és az internetes hálózatok létrejöttével, a társadalmi mobilizálódás, vele együtt pedig a mozgalmak működése alakult át. Hálózatok jöttek létre, melyek globálisan lépnek fel az új globális rend ellen, mindezekkel együtt pedig a szolidaritás kifejezésének módja is megváltozott. A szolidaritás kifejezése a tényleges erőfeszítéssel járó cselekedet mellett/helyett lehet egy „a közösségi médiában gombnyomással kifejezett gesztus” (Takács 2018: 11). Az online térben buzgón érvelők, petíciókat aláírók, egyes ügyek mellett kiálló tömegek nehezen jelennek meg a valós térben is a zászlókkal vonulókkal mellett, mögött. A legtöbben „leadják voksukat, ami nem kerül semmibe” és „bátorító szavakat motyognak”¹ azoknak, akik kiállnak az igazság mellett. Azok pedig egyre kevesebben vannak: „*Egy erényes emberre az erény kilencszázkilencvenkilenc támogatója esik...*” (Thoreau 1993: 14).

A szolidaritás-deficit miatt szemünk előtt bukkannak fel az online térben felerősödő, milliók által támogatott globális mozgalmak, melyek a valós térben feloldódnak, majd sok esetben eltűnnek, ahogyan a hazai FFF-mozgalom.

A széles körű társadalmi szolidaritás hiányának egyik oka lehet a civil szektor folyamatos átpolitizálódása. A nem kormányzati, nonprofit szervezetek, ellenőrző és korrektív funkciójukon keresztül a demokrácia zálogának is tekinthetők. Függetlenségük megőrzése és a befolyásolhatóságuk elkerülése érdekében külföldi forrásokat vonhatnak be tevékenységükbe, mellyel hatást gyakorolnak a közpolitikákra és védelmezik a jogok érvényesülését. A demokratikus országok kormányzatai e szervezetek ellenőrző tevékenységét saját transzparenciájuknak erősítésére használják fel, míg az autoriter hatalmak, ezen számukra előnytelen fellépést minden eszközzel ellenőrizni és korlátozni igyekeznek (Deák 2021). A Magyarországon is tapasztalható átpolitizáltság nem előzmények nélküli és nem egyedi Közép- és Kelet-Európa országaiban. A kommunista rendszerek összeomlása után több mint három évtizeddel elmondható, hogy azokban az országokban, melyekben negyven év államszocialista időszak után indult újra fejlődésnek a civil társadalom, a szektor fejlődését befolyásoló közös történeti és társadalmi előzmények miatt hasonló trendek

¹ Az idézett részek Henry David Thoreau, *A polgári engedetlenség iránti kötelesség* című írásából származnak.

várható annak jövőjét illetően is (Meyer et al. 2017). Az autokratikus, civileket ellehetetlenítő törekvések a régió más országai mellett Magyarországon is megjelentek a politikailag kényelmetlen, nem kormányzati szervezetek visszaszorítására.

A korábbi szabályozás teljes átszabása, a támogatási rendszerek centralizálása, a 2011-es civil törvény együttese elvette a hatalmat az ellenzékbe szorult civilektől (Sebestény 2017) és az egyre kifinomultabb médiagépezet „az újonnan felbukkanó civil szereplők, a társadalmi mozgalmak aktivistái esetében a rendszeres karaktergyilkosságtól sem riad vissza” (Ágh 2016: 36), ami csak keveseket nem rettent el a kiállástól a jogok érvényesítéséért.

E kevesekből a valós térben létrejött csoportok, közösségek együttes cselekvésének képessége, folyamatos bomlásának és épülésének dinamikája számos dolog függvénye (Utasi 2012). Az egyéni életutak és a társadalomban végbement változások egyaránt hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a csoportok megerősödnek, felbomlanak, majd újjászerveződnek, a siker vagy kudarc pedig múlhat az erőforrások mozgósításának sikerességén is. Támogató tömegebázis nélkül az erős belső szervezethez, országos hálózatokkal nem rendelkező civil szervezetek hamar eljelentéktelenednek (Oberschall 1993). Az olyan bizonytalansággal, bizalmatlansággal átszótt, kevésbé szolidáris társadalmakban amilyen a hazai, ennek kockázata még nagyobb. A 2019 utáni évek társadalmi kihívásaira adott hazai megoldások és válaszok azt bizonyítják, hogy Magyarországon nem beszélhetünk országos hálózatokkal átszótt, belső szervezethez civil társadalomról. Az egyes globálisan felmerülő, helyben megoldandó problémákban lecsapódó kihívásokra, de a helyi ügyekre sincsenek egységes civil társadalomként adott válaszok, csupán helyi, kis szolidáris közösségek laza és organikus szerveződő csoportjainak spontán válaszai vannak jelen a reflexív szolidaritás megnyilvánulásaiént (Takács 2018). Ennek felismerése után pedig nem tekinthetünk a hazai mozgalmakra, mint egy jól szervezett szektor erős szervezetire, inkább úgy kell tekintenünk rájuk, mint hús-vér aktív állampolgárok közösségére.

A 2019-es év után számos extrém kihívással kellett megküzdeniük a hazai civil szervezeteknek és informális közösségeknek. Járvány, háború, energiacsökkenés, és belpolitikai fordulatok fokozták a már fragmentált közösségek izolálódását, az egyének és csoportok közélettől elfordulását és regresszióját. Az esettanulmány arra kíván rámutatni, hogy amennyiben létezik is globális civil társadalom és vannak globális civil mozgalmak, azok végső soron az egyénektől erednek, sikerük az egyéni élethelyzetek és attitűdök függvénye. A tanulmány célja, hogy egy hazai, klasszikus grassroots szerveződés első öt évének áttekintésével, a csoport történeti változásai mellett ismertesse annak teleológiai, morfológiai és strukturális aspektusait. A tanulmány nem titkolt célja, hogy az alulról szerveződő, globális célokért lokálisan fellépő zöld szervezetet Manuel Castells szavaival élve „emberi vállalkozásként” (Castells 2003: 213) mutassa be.

Módszerek

Az egyes, közös érdek, érték és cél mentén létrejött kis csoportok fejlődésének öt szakaszát Bruce Tuckman (1977) a megalakulás, a viharzás, a szabályozás, a teljesítés és felbomlás szakaszaiban határozta meg (forming, storming, norming, performing, adjourning). Az esettanulmány egy ilyen kis csoport fejlődési szakaszait ismerteti. A vizsgált csoporthoz megalakulásakor, mint civil szervezetek működése, működtetése és zöld aktivizmus terén tapasztalattal rendelkező szakember csatlakoztam. Az 1990-es évektől önkéntesként számos zöld civil szervezet életszakaszait volt alkalmam megfigyelni, ám egy szervezetet sem figyelhettem meg megalakulásának első perceitől. A résztvevőként megélt korábbi tapasztalataim azt mutatták, hogy erős viharzás után az egyes szervezeteknél bizonyos életszakaszban, bizonyos körülmények hatására egyfajta vákuum keletkezik, mely a szervezet belső dinamikáját befolyásolva hullámzó aktivitást okoz annak működésében.

A vizsgált szervezetenél e korábban tapasztalt jelenségeket próbáltam rendszerezve megfigyelni. A csoporton belül, tapasztalataimon alapuló, a más tagok által kezdeményezettéket támogató feladatokat láttam el, melyek során megélesem szubjektívek voltak ugyan, de kutatóként folyamatosan objektivitásra törekedtem. A tanulmány alapjául szolgáló megfigyelésben betöltött „egészen résztvevő” szerepköröm vethet fel etikai kérdéseket, ugyanakkor úgy érzem, a pozícióm a validitást erősíti.

A tanulmány a vidéki grassroots-szerveződés bemutatásával szemlélteti azokat az alkalmazkodási és megküzdési stratégiákat, melyeket egy informális csoport egy kelet-magyarországi megyeszékhelyen önkéntesen végzett érdekérvényesítő munkája során alkalmazni kényszerül a környezetvédelem területén. A tanulmány résztvevő megfigyelésen alapuló esettanulmány, mely az önszerveződő csoport öt évét „valódi résztvevőként” (Marshall–Rossman 1995: 60) vizsgálja, mutatja be, felhasználva a csoport beszámolóit, internetes bejegyzéseit a kronologikus közlés érdekében.

Az esettanulmány a kifejezetten zöld érdekérvényesítéssel és szemléletformálással foglalkozó informális csoportot, valamint annak tevékenységét és működését abból az aspektusból vizsgálja, hogyan befolyásolta és formálta belső folyamataikat, kommunikációjukat és döntéseiket a munkájuk nyomán kialakult feszült viszony a helyi politikával. Kitér a csoport bázisépítő munkájára, a helyi közösségbe való beágyazottságára, az önkormányzati választások előtti és utáni aktivitására és működésében végbement változásokra, követve Manuel Castells, a környezeti mozgalmak sajátos jegyeit bemutató logikáját. A tanulmány először bemutatja a vizsgált csoport megalakulásának körülményeit, eszközeit és módszereit, amelyekkel hatni kíván a helyi a társadalomra, majd megvizsgálja intézményesülésüket és a települési önkormányzathoz fűződő kapcsolataikat.

Eredmények

„A jobb feltételek el fognak jönni, mert hozzákezdünk... Elmondhatjuk tehát, hogy a zöld politika elsődrendű célja egy belső forradalom: 'az Én kizöldülése'.” (Alley 1995)

Identitás – A csoport tagjai, a megalakulás

A csoport létrejött a Fridays For Future, a megyeszékhelyen megszervezett egyetlen eseményéhez köthető. A későbbi tagok, a helyi középiskolások által szervezett demonstráció hivatalos programja után a helyszínen maradvá beszélgetésbe elegyedtek. Az egymást korábbról nem, vagy csak felületesen ismerő négy nő azonnal a településen tapasztalható környezeti, köztisztasági problémákról egyeztették véleményüket, beszélgetni kezdtek városuk zöldítésének lehetőségeiről, a klímaváltozás elleni küzdelem fontosságáról és lehetséges helyi eszközeiről. A négy alaptag egyike a helyi és országos zöld mozgalomba beágyazott aktivista, aki az első találkozás után a kapcsolattartást szorgalmazta, az új ismeretségek által inspirálva mások bevonását kezdeményezte.

Az FFF rendezvényén résztvevők, első találkozásjukra olyan helyi, aktív személyeket is meghívtak, akik lehetőségeikhez mérten, saját csatornáikon már aktívan tettek valamit azért, hogy városuk tisztább, élhetőbb hely legyen. Így kapott meghívást egy nagy múltú helyi zöld szervezet elnöke, valamint egy nagy létszámú, a hulladék égetése és a levegő szennyezése ellen fellépő, offline is aktív online csoport adminisztrátora. Az első találkozón megfogalmazták célkitűzésként a fák, városi zöldfelületek védelme érdekében végzett együttműködést és a közös fellépést, a lakosság tájékoztatását, valamint szakemberek és a város vezetőinek bevonását egy hosszú távú, konstruktív tervező munkába.

A csoport, megalakuláskor 2 férfiból és 5 nőből állt (30–50 év közöttiek), akik érettségivel, középfokú szakképzésben végzettséggel (2 fő) és felsőfokú végzettséggel (5 fő) rendelkeztek. A csoport alapító tagjai között pedagógus (3 fő), doktori fokozatú ökológus végzettségű (1 fő), egészségügyi (1) és gazdasági végzettségű személy (2) is volt. Nonprofit szervezeti tapasztalattal az alakuló csoportból két fő rendelkezett. Önkéntesként, adományozóként az alapítók minden tagja részt vett valamilyen szervezet munkájában a megalakulást megelőző időszakban. A tagok ebben az informális közösségben is önkéntesként vállaltak részvételt.

A csoporthoz a második évében aktív feladatokat ellátó személyekként csatlakozott további két tag azoknak csoportjából, akik az FFF rendezvényén is jelen voltak. A két egyetemi hallgató környezetvédelemmel kapcsolatos szakirányú képzésben vett részt az említett időszakban. A csoport a harmadik évben két újabb taggal bővült, akik egyes témák mentén szakértőként, és/vagy aktivistaként segítették a szervezet céljainak elérését.

Az első találkozó után a résztvevők informális csoporttá alakultak, az új szerveződés magát elnevezte és megkezdte a kommunikációs csatornák kiépítését a lakosság és a helyi önkormányzat felé. A tagok közös megegyezéssel kinyilvánították szándékukat, hogy szerveződésük informális maradjon. Céljuk ezzel az volt, hogy ne szervezetként, hanem a lakosság egy folyton változó, nyitott, egyénenként nem beazonosítható tagsággal rendelkező csoportjaként léphessen fel a közösséget érintő ügyekben. Magukat a helyi lakosság egyfajta szimbolikus szócsöveként határozták meg a hatalom irányába. Megalakulásukkor hangot adtak annak is, hogy az aktivista kifejezést annak „radikális színezete” miatt mellőzik, magukat önkéntesként, csapattagként és alapító tagként aposztrofálják a nyilvánosság előtt.

Működésük organikusan szerveződött, a csoport az egyes tagok érdeklődése mentén informális szekciókká alakult, melyek minden tag számára átjárhatóak, és minden városlakó előtt nyitottak voltak. Ezek alapján a csoport a castelli típusok közül a „helyi közösség” csoportjába tartozó környezeti mozgalom, mely a közösséget saját lakóhelye védelme érdekében mozgósítja. A tekintetben is a fenti kategóriába tartozik a csoport, hogy helyi jellegű, de nem csak helyi érdekű, hiszen „a lakosok életminőségi jogainak megerősítése érdekében gyakran fellép az üzleti vagy bürokratikus érdekekkel szemben” (Castells 2003: 218).

Bázisépítés, beágyazottság és kommunikáció

A csoport megalakulása után azonnal komoly erőfeszítéseket tett arra, hogy belső szervezettségét és láthatóságát erősítse és megkezdje a minél szélesebb körű mobilizációt, támogatókat, adományozókat, az ügyek iránt lojális és elkötelezett csapattagokat érjen el. Arculatának kialakítása után a szerveződés saját e-mail címet regisztrált és a tagok online közösségi platformokon, a legnépszerűbb videómegosztón és saját blog-felületen is kommunikálni kezdtek a helyieket érintő, környezettel kapcsolatos ügyekről. Ez az időszak egybeesett a COVID-19-járvány miatti lezárások legszigorúbb szabályozásával, így ezek a csatornák jelentették a leginkább aktív kapcsolatot a csoporton belül és kívül egyaránt. Ennek kiépítése és folyamatos, aktív használata prioritást jelentett a tagoknak és egyúttal komoly kihívást is. A saját weboldal kialakítását annak költséges volta és a domain bejegyzés adatszolgáltatási kötelezettsége miatt a csoport elvetette.

A nyilvánosság, alkalmazott eszközök

A csoport láthatóságát és bázisépítését egyaránt növelő első komolyabb, a lakosság bevonását célzó akciója 2020 augusztusában indult a település egyik közkedvelt, turisztikai célpontként is népszerű részére tervezett beruházással kapcsolatban. A beruházás keretében egy kisebb ligeterdő helyén több ezer négyzetméteren térköves díszteret és zenélő szökőkutat terveztek, ami a város lakóinak körében komoly visszhangot keltett.

A csoport kihasználva a fejlesztésre irányuló figyelmet, utcai akciókkal, demonstrációval, az érintett területen élők tájékoztatását célzó szóróanyagokkal, táblákkal, plakátokkal igyekezett felhangosítani a közvélemény nemtetszését a projekttel kapcsolatban.

A helyi lakosságot érintő ügyek nyilvánosság elé tárása és a közösség véleményének becsatornázása a város vezetése felé, hosszú idő után egy új hangot jelentett a település közéletében, s ez az újszerűség a lakosság és város vezetőinek reakciójából is érzékelhető volt. Szeptemberben a város vezetése a városfejlesztési és városüzemeltetési osztály illetékeseinek bevonásával a főkertész, a kabinetvezető és a nagy visszhangot keltő projekt által érintett területért felelős köztisztviselő részvételével egyeztetést kezdeményezett az alig fél éve alakult informális lakossági csoporttal. Az egyeztetésről megjelent beszámolók arról tanúskodnak, hogy a kabinetvezető hangsúlyozta, hogy informális, politikamentes, lakossági csoportként a tárgyalásra, a csoporttól érkezett ötletre nyitott az önkormányzat, a város egészségesebbé tétele számukra is cél.

Az elkövetkező időszakban az önkormányzat polgármesteri fásítási programot indított a közterületi zöld felületek növeléséért, az alpolgármester kezdeményezte egy zöld kerekasztal létrehozását a csoport bevonásával, mindezek mellett pedig a kabinet felajánlotta a helyi újságban egy fél oldalnyi felületet a csoport szemléletformáló cikkei számára. Az önkormányzat élénk együttműködést mutatott a csoporttal. Cikkekben, rádiós és televíziós anyagokban hivatkozott a fejlesztések, projektek kapcsán a csoporttal folytatott sikeres egyeztetésekre. A tagok e beszámolókból szembesültek azzal, hogy az önkormányzat narratívájában a csoporttal folytatott egyeztetések minden esetben véleményegyezéssel zárultak, az egyes projektek kapcsán felmerülő zöld témákban a csoportot mint partnert tüntették fel. Meglátásuk szerint az önkormányzat projektjeinek zöldre festésére használta az egyeztetéseket, a lakosság részéről így a csoport tagjai felől is igényként felmerülő környezeti felelősséget a város „marketingeszközzé konvertálta” (Glied 2016: 10), így a csoport saját csatornáin egyre gyakrabban kényszerült helyesbítések, pontosítások, nyílt válaszok közlésére a megjelent sajtóanyagokkal kapcsolatban.

Az augusztusi, első önkormányzati egyeztetés után a csoport tovább folytatta kampányát a nagy intenzitású, zöld felületek elvonásával járó projekt ellen. A beruházás káros hatásait taglaló információkat és egy online kitölthető kérdőívet osztottak meg közösségi felületeiken, a lakosság véleményét várva a tervekről. A frissen alakult csoport által megosztott kérdőívre 12 nap alatt ezer ember válaszolt a 120 ezer fős megyeszékhelyen élők közül, amit a csoport sikerként élt meg.

A projekt következő év őszére az előzetes terveknek megfelelően megvalósult, a helyi hírekbe egy a projektnek ítélt, zöld fejlesztéseket elismerő díj hírével együtt került be. A város narratíváját erősítő, a valóságot csak kis részben fedő hír helyesbítését hiába kérte a csoport és a címet odaítélő grémium is.

A csoport első három évét összefoglaló beszámolóból kirajzolódik, hogy a csoport ez idő alatt kilenc nagy tématerületen összesen 181 programot, egyeztetést, találkozót bonyolított le, ezernél több fát és cserjét ültetett, 6 nagy országos mozgalom

aktív hálózati tagja lett, 29 cikket jelentetett meg a helyi lapban, közösségi finanszírozásból fakataszter-applikációt programoztatott, iskolákkal, óvodákkal, cégekkel kötött partnerséget, 1500 tagú online csoporttal kommunikált és közel 600 ezer forintot gyűjtött lakossági és vállalkozói adományozóktól informális csoportként.

Az ellenfél-célok, alkuk és stratégiák

A helyi közösségi csoport tagjai akcióikkal, posztjaikkal a felelősségteljes város-tervezésért és a városi-ipari fejlesztés terheinek tisztességes megosztásáért, a magánberuházások és létesítmények nemkívánatos hatásainak elkerüléséért szállnak síkra. Ezzel egyidejűleg pedig, ugyan nem tudatosan, de az átláthatóság és település zöld felületeinek felhasználásával kapcsolatos döntésekből való kirekesztés miatt szót emelve, állampolgárokként álltak ki a kiterjedtebb helyi demokráciáért a hatalommal szemben. A csoport első, tartalmas három évét nem hagyta szó nélkül a város vezetése. Egy közmeghallgatáson, a csapat képviselőjében felszólaló önkéntesnek, a város első embere válaszában kifejtette, a csoport nem kérheti számon a zöld kérdéseket a városon, mert annak nem felügyeleti szerve, nem áll jogában kritikákat megfogalmazni annak, aki maga nem tesz semmit.

Az egyre fokozódó feszültséggel teli közegben a szerveződés tagjai számos konfliktusos helyzetben kerültek szembe egymással és önmagukkal. Az egyik ilyen konfliktusos helyzetet a helyi politikával, az egyes körzetek képviselőivel való viszony kérdése szülte a csoporton belül. A semlegesség kényszere, mely feltételként és elvárásként támasztva egyaránt jelen volt a csoport mindennapjaiban és implicit módon a helyi képviselők munkaköri leírásában is, ellehetetlenítette azokat az előremutató együttműködések, melyekből a teljes lakosság profitálhatott volna.

A csoport, öt éve során számos helyi kormánypárti és ellenzéki politikussal került kapcsolatba és ezzel egyidejűleg komoly dilemmával szembe. Felvállalható-e az együttműködés, a közgyűlésben ellenzéki politikusként helyet foglaló szimpatizáns képviselővel, ha az a város vezetésének „összenő, ami összetartozik” narratíváját erősíti? Mondhatja-e egy informális csoport egy állampolgárnak, aki történetesen ellenzéki képviselő, hogy egy demonstráción ne vegyen részt? Elfogadja-e a csoport egy kormánypárti képviselő titokban nyújtott szakmai segítségét? Vegyen-e részt a csoport a céljai szempontjából fontos akcióban a város vezetőivel, ha tudja, a lakosság szemében ez az „összenő, ami összetartozik” narratívát erősíti? A csoporton belül erről több esetben nem született egységes döntés, ám ebben az önkormányzati választások változást hoztak.

Az újabb öt évre megválasztott városvezetés, míg a kampányidőszakban óvatosan kezelte a zöldek akcióit, a választások után már nyíltan ellenségesen kommunikált csatornáin és ellehetetlenítette a csoport tevékenységét. A számos ponton groteszk helyzeteket okozó fellépés a szerveződés és a csapattagok egyéni megküzdési stratégiáit is próbára tette és kreatív megoldásokra kényszerítette.

A közintézményekből, óvodákból, iskolákból kitiltották a faültetéseket szervező önkéntesek, így azok új helyeket kerestek az adományba kapott facsemetéknek.

A cigarettacsikk eldobásának veszélyeire, szennyező hatására figyelmeztető plakátokat, melyeket az önkéntesek buszmegállóban helyeztek ki, a közterület-felügyelet leszedette, és bírság kiszabását helyezte kilátásba, így a csoport plakátok helyett köztéri kiállítást készített. A járó motorral várakozás veszélyeiről a csoport által szervezett gyerekrajz pályázatra érkezett rajzokból a csoport információs táblákat készíttetett és helyeztet ki óvodákra és iskolákra. A főépítész a városkép szempontjából problémásnak ítélte a táblákat és azok kihelyezésének módját, a program folytatását pedig engedélyhez kötötte. Utasította a csoportot arra is, hogy a táblákat terveztesse át, saját költségen készíttessenek engedélyes tervet az azt tartó állványzatnak. Céljaik elérése érdekében, az újabb és újabb akadályok ellenére újabb és újabb ötletekkel juttatták el az üzenetet célcsoportjukhoz, de ezt a sarokba szorított, legkevesbé sem proaktív állapotot a csapat tagjai közül többen meghasonulásnak élték meg és kiváltak.

Az intézményesülés dilemmája

Első átütő kampánya és számos sikeres programja után a helyi nyilvánosság, mint a leginkább aktív és leggyorsabban reagáló, környezet- és természetvédelemmel foglalkozó „szervezetet” tartotta számon a csoportot. A városvezetéssel zátonyra futott együttműködés után, céljaik megvalósításához a lakosság segítő kezeit és forrásait vették igénybe. Az adományok fogadásának technikai megoldására, az átláthatóság és elszámoltathatóság érdekében az alapítókban felvetődött az intézményesülés lehetősége. A szervezetté válás gondolata számos olyan dilemmát hozott felszínre, melyek látens módon a kezdetektől jelen voltak a csoportban.

A felelősség kérdése, a szervezetben betöltött pozícióval járó bürokratikus terhek és a szerep felvállalása a nyilvánosság előtt, mind olyan kihívást jelentettek a csoport tagjait alkotó egyéneknek, melyekkel nem tudtak, vagy nem akartak megküzdeni. Az egyes tagok más és más indokkal, de a csoport bejegyzése ellen érveltek. Míg egyesek a több évtizedes szervezeti létből származó rossz tapasztalataik miatt gondolták problémásnak, addig mások az intenzív önkéntes szerepvállalásuk miatt családjukban már meghúzódó konfliktusok miatt szavaztak ellene. Akadtak a csoportban olyanok is, akik aktív pedagógusként a munkahelyükkel való összeférhetetlenség, vagy elkerülendő konfrontációk miatt szavaztak arra, hogy a csoport ne alakuljon bejegyzett szervezetté. A grassroots forma adta szabadság és rugalmasság megőrzése érdekében a csoport gesztorszervezet bevonása mellett döntött annak érdekében, hogy a támogató közösség pénzádományait transzparensten tudja kezelni. Bár az eredeti forma mellett maradványuk függetlenségük megmaradt, a gesztorszervezetre tekintettel kommunikációjukban a korábbiakhoz képes visszafogottan és megfontoltan fogalmaztak egyes közéleti témákban az esetleges, a gesztort érhető retorzióitól tartva.

Az idővel egyre összetettebbé váló feladatok és az azokhoz jól illeszkedő pályázati források lehívása, valamint az esetleges vállalati adományok fogadása miatt többször felmerült az intézményesülés lehetősége a csoporton belül, de az ellene szóló érvek mindig túlsúlyban voltak.

Külső nyomás, belső törés

A szerveződés tagjai többszörös teher alatt végezték önként vállalt feladataikat. Egyfelől nyomás érte őket csoportként. Rájuk nehezedett a támogatók elvárása, akik adományaikért cserébe eredményeket, sikereket vártak. Az elvárás, hogy segíteniük kell, ha valaki hozzájuk fordul, hiszen ezért vannak. Nem mondhattak nemet például egy óvodavezetőnek, akit az óvodaépület felújítása után az önkormányzat az udvar rendezésével, zöldítésével már magára hagyott. Rájuk nehezedett a nyomás az elvárással, hogy bizonyos helyi ügyekben ők képviseljék a teljes lakosságot. Beadványokat írtak, jogszabályokat böngésztek, sokszor versenyt futva a véleményezésre hagyott rövid határidőkkel, melyeket az illetékesek vagy válaszra sem méltattak, vagy elutasítottak. Eközben nyilvánosan felvállalt tagságuk és véleményük miatt az online térben sértő, személyeskedő kommenteket kaptak, a városháza kommunikációjában „álzöld propagandistaként” hivatkoztak rájuk, arra utalva, hogy tevékenységük ellenzéki pártpolitikai érdekeket szolgál a zöld ügyek mögé rejtve. A kifejezetten semleges, zöld szemléletet formáló és építő programjaik mögött is politikai összefüggéseket és ellenzéki összefonódásokat véltek felfedezni a városházán és a kommentszekciókban is, így jó szándékuk ellenére gyakran védekezni kényszerültek.

Ezzel együtt az egyes tagok magánszférájára is nyomás nehezedett. Egyiküknek a munkahelyén kellett magyarázkodnia a csoport véleménye miatt, míg másuknak családi vállalkozásáért kellett aggódnia a hirtelen megsokasodott ilyen-olyan ellenőrzések okán. Mind konfliktusba kerültek családjukkal a „semmiért” felvállalt „felesleges stresszforrásért” és „stigmáért”, ami miatt „elhanyagolták a családot”. A kívülről érkező és a családjaikból eredő nyomásnál is nagyobb terhet jelentett azonban a tagok számára, hogy a fent leírt konfliktusok elkerülésére, saját belső készletük ellenére ne tegyenek semmit, vagy szavaikat és tetteiket gondosan megválogatva lépjenek fel az igazságtalanságok ellen, személyes dühüket elfojtva.

Elmondásuk szerint a legnagyobb frusztrációt okozó kihívás önkéntes tevékenységük során a semleges és indulatok nélküli véleménynyilvánítás kényszere, valamint a professzionalizmus, mint informális csoportként feléjük támasztott indokolatlanul magas elvárás. A tevékenységüket a sorozatos kudarcok és a bénító közöny ellenére, saját belső békéjük miatti előremenekülésként jellemezték.

A feszültség, melyet az okozott, hogy tekintettel kellett lenni az egyes csapat-tagok helyzetére, egyre megfontoltabban, diplomatikusabban kellett fogalmazni, óvatosabbnak kellett lenni bizonyos helyzetekben, miközben egyre több és több

feladat, probléma és kihívás megoldását várta el tőlük a helyi lakosság, fokozatosan okozta a csoport belső törését, kényszerű leállítását, majd fokozatos átszerveződését.

A csoport tagjai közül ketten végleg kiléptek az önkormányzati választások után, ketten egy konfliktusos helyzet után részben háttérbe vonultak. Jelenleg az aktív tagok iskolai szemléletformáló programokat szerveznek és a településre tervezett akkumulátor gyárakkal kapcsolatos információgyűjtést végzik. A csoport közösségi felületén az utolsó bejegyzés féléves².

Összegzés

„Nem annyira az a fontos, hogy sokan legyenek jók, mint inkább az, hogy legyen valahol tökéletes jószág, mert az majd az egésznek a kovásza lesz” (Thoreau 1993: 13).

A globális civil társadalom létrejöttével, számos nagy múltra visszatekintő, tradicionális nem-kormányzati szervezet pusztán méretéből adódóan veszítette el gyökereit a civil társadalomban és vált egyszerűen túl „nagyra ahhoz, hogy kicsi legyen” (Mitchell–Schmitz–Van Vijfeijken 2020: 2). Ezzel a hatékonyságát növelő, globálisan is széles képviseletet biztosítani képes struktúrával a szektor egyre inkább hasonlatossá vált az általa korábban megvetett multinacionális nagyvállalatokhoz és fokozatosan veszítette el azt a grassroots mozgalmi jelleget, mely kezdeti sikereiket eredményezte. Globálisan tapasztalható az a trend, mely a demokratikus fellépés tereit zsugorítja, fokozatosan leépíti a demokrácia, a civil társadalom és az emberi jogok érvényesülésére irányuló támogatások körét és kereteit (Mitchell–Schmitz–Van Vijfeijken 2020). Bármikor megtörténhet, hogy a civil szervezeteket különböző módokon, például külföldről finanszírozott szervezetként megbélyegzi a kormányzat. Erre erősítenek rá a civil társadalom egészének legitimitását megkérdőjelező kommentelők és álprofilok az online térben, melyek a közösségeik jogaiért kiálló csoportokat összemossák politikai szereplőkkel, a helyi közösségek érdekeivel szemben mások érdekeit képviselő ügynökökként tüntetik fel azokat. Annak reálisan fennálló lehetősége pedig, hogy egy megbélyegzett közegben aktívan szerepet vállaló személy maga is stigmatizálódik, személyes karrierjében és magánszférájában hátrányt szenved, nem teszi a szektort népszerűvé az utánpótlást biztosító munkavállaló szakemberek, és aktívan kiálló állampolgárok számára sem.

A globális civil mozgalmak között Manuel Castells a zöld mozgalmakat tekinti a proaktív mozgalmak prototípusának. A társadalmi mozgalmak között, mint mondja, a zöld mozgalmak különleges helyet foglalnak el, mivel egyszerre reagálnak globális problémákra – mint a klímaváltozás vagy a biodiverzitás csökkenése –, miközben hangsúlyozzák a lokális közösségek szerepét a változások előmozdításában, hidat képezve a globális kihívások és a helyi cselekvések között (Castells 2003).

² A csoport közösségi felületein a mintavételkor (2024) nem volt látható aktivitás, ugyanakkor a tanulmány írásakor (2025) a csoport újra aktívan kommunikál tevékenységéről, mely a fentebb leírt hullámzó tendenciát támasztja alá.

Fontos szerepe van a valóban a helyi közösség érdekeit képviselő érintetteknek a helyi kihívásokkal szembeni fellépésben, de az egész mozgalom globális céljainak elérésében is. Ezért nem elhanyagolható felismerni és nagyobb odafigyeléssel értelmezni a grassroots-szervezetekben aktívan tevékenykedő és a nyilvánosságban szerepet vállalók magánszférájában megvalósuló egyéni megküzdéseket és életstratégiákat.

Az esettanulmányban bemutatott, saját életterét az egészséges életminőségét veszélyeztetőktől védő helyi csoport a tuckmani életfázisok mindegyikét megélte öt éve alatt. Az egymást nem ismerő lakosokból együttműködő csoport jött létre (forming), kialakultak a szerepek (storming), megalkották saját együttműködési és működési szabályait (norming), intenzíven teljesítették céljaikért a kitűzött feladataikat (performing), majd a nyomás alatt megtörve felbomlottak, átszerveződtek (adjourning). Jól érzékelhető, hogy az egyre professzionalizálódó, egyre szervezettebb fellépés egyre nagyobb láthatóságot és ezzel egyidejűleg egyre nagyobb nyomást jelentett a csoport tagjainak. Az intézményesülés lehetőségét szinte ösztönösen kerülő csoport tagjai lemondásokkal, konfliktusokkal teli mindennapjaikban, a munka, a család, a megélhetés és sokszor karrierjük terhére, mindezeket kockáztatva végeznek komoly érdekérvényesítő munkát a közösség javára.

A civil szektort gyakran szervezett hálózatnak tekintik, de a hazai tapasztalat erre rácsáfol. A nagyon is reális, életminőségünket komolyan veszélyeztető akkumulátorgyarak, erőművek, lerakók és egyéb fejlesztések elleni fellépés háziasszonyok, apukák, diákok elkeseredett harca mindannyiunkért. Ebből pedig az következik, hogy cselekvéseikre nem tekinthetünk, mint a nyilvánosság felől érkezőre, hanem figyelembe kell vennünk a cselekvő egyének magánszférájában jelentkező kihívásokat, megküzdési és életstratégiákat, dilemmákat is. A szolidaritás mikroszintű megközelítésének középpontjában tehát az egyének állnak, az ő motivációik megértése nélkül nem érthetjük meg a hazai mozgalmak működését, vagy működésképtelenségét sem.

Irodalom

- Arisztotelész (1997): *Politika*. (Makai M. ford.). Budapest: Osiris.
- Ágh Attila (2016): Vitairat a „civiliek hatalmáról” – A védekező társadalom, avagy a civiliek hatalma: Töprengések a magyar civil társadalom helyzetéről. In: Antal Attila (Szerk.): *A civiliek hatalma: A politikai tér visszafoglalása*. Budapest: Noran Libro Kiadó, pp. 11–46.
- Castells, Manuel (1997): *The power of identity*. Chichester: Wiley–Blackwell Publishers.
- Cohen, Jean L.–Arato, Andrew (1992): *Civil society and political theory*. Cambridge–Massachusetts–London: The MIT Press.
- Deák Izabella (2021): A civil szervezetek külföldi támogatása és a korlátozások típusai. *Jogtudományi Közöny*, 76., (10.), pp. 425–439.
- Etzioni, Amitai (1993): *The spirit of community: The reinvention of American society*. New York: Touchstone.

- Glied Viktor (2016): *A halványtól a mélyzöldig – A globális környezetvédelmi mozgalom negyed század* Pécs: Publikon Kiadó.
- Alley, Kelly D. (1995): The historical transformation of a grassroots environmental group. *Human Organization*, 54., (4.), pp. 410–416.
- Marshall, Catherine–Rossman, Gretchen B. (2016): *Designing qualitative research*. (6th ed.). London: Sage.
- Meyer, Michael–Moder, Clara Maria–Neumayr, Michaela–Traxler, Nicole–Vandor, Peter (2017): Civil társadalmi mintázatok Közép- és Kelet-Európában: Történelmi fejlődési utak és jelenlegi kihívások. *Civil Szemle*, 14., (1), pp. 35–66.
- Mitchell, George E.–Schmitz, Hans Peter–van Vijfeijken, Tosca Bruno (2020): *Between power and irrelevance: The future of transnational NGOs*. Oxford: Oxford University Press.
- Oberschall, Anthony (1993): The decline of the 1960s social movements. In: Oberschall, Anthony (Ed.): *Social movements: Ideologies, interest, and identities*. New Brunswick–London: Routledge, pp. 222–257.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Sebestény István (2016): Fél évtized – egészen új környezetben. Kormányzati szándék és eredmény a civil szféra NER-konformizálásában. In: Antal Attila (Szerk.): *A civilek hatalma: A politikai tér visszafoglalása*. Budapest: Noran Libro Kiadó, pp. 61–84.
- Takács Erzsébet (2018): *A szolidaritás alakváltozásai: Az együttműködés lehetőségei és gátjai Magyarországon*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Thoreau, Henry David (1993): *Walden and On the Duty of Civil Disobedience*. Forrás: <https://www.gutenberg.org/ebooks/71>
- Tuckman, Bruce W. (1965): Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*, 63., (6.), pp. 384–399.
- Utasi Ágnes (2012): *Kötelességben: Szolidaritás-hálók és közélet*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont–Belvedere Kiadó.